

Одним із факторів, які підтримують стереотипи, є реалізація профільного навчання. Причина в тому, що стереотипне ставлення вчителів до учнів формує наявність «чоловічих» та «жіночих» напрямків у профільній освіті. Хлопцям частіше пропонують вивчати точні науки – такі, як математика та фізика. Дівчатам же частіше пропонуються предмети гуманітарних напрямків: література, мова, музика.

Гендерні стереотипи є однією з провідних проблем взаємодії вчителів з учнями в сучасній українській школі. Увага, яка приділяється психологічній просвіті, недостатня, та не дозволяє повністю охопити всі аспекти впливу вчителів, і відповідно не дає бажаного ефекту безоціночного, нестереотипного ставлення до учнів. Вирішення даної проблеми потребує переосмислення наявних програм протидії гендерній дискримінації та активізації педагогічних колективів для участі в просвітницьких заходах та тренінгах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марущенко О., Плахотнік О. Гендерні шкільні історії. Харків: Монограф, 2012. 88 с.
2. Виноградова Т.В., Семенова В.В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических социальных факторов. *Вопросы психологии*. 1993. №2. С.69-72.
3. Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (Гендерный аспект) К.: ВИПОЛ, 1999. 23 с.

Стахів Марина

Науковий керівник: проф. Радчук Галина Кіндратівна

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Проблема тривожності є однією з найбільш актуальних проблем у сучасній психології. Серед негативних переживань людини тривожність займає особливе місце. Часто вона призводить до зниження працездатності, продуктивності діяльності, до труднощів у спілкуванні. Людина, що має підвищену тривожність, згодом може зіткнутися з різними психосоматичними захворюваннями. Тривогу розглядають і як перехідний психічний стан, що виникає під впливом стресу, і як феномен, що супроводжує фрустрацію соціальних потреб, і як специфічну особистісну властивість. Не знаючи причин виникнення тривожності, механізмів її розвитку, перетворення в інші стани, часто просто неможливо розібратися в тому, що відбувається з дитиною, які справжні мотиви її вчинків і, головне, як їй допомогти.

В наш час збільшилася кількість тривожних дітей, які відрізняються підвищеною неспокійністю, невпевненістю, емоційною нестійкістю. Особливо гостро проявляється тривожність в періоди зміни умов повсякденного життя та особистісного розвитку. Саме підлітковий період виступає яскравим прикладом переломного моменту в житті дитини. Старші підлітки виявляють найвищий рівень тривоги в усіх сферах спілкування, але особливо різко у них зростає тривожність у спілкуванні з батьками і тими дорослими, від яких вони певною мірою залежать. У підлітковому віці тривожність виникає і закріплюється в якості сталого особистісного утворення на основі провідної в цей період потреби в схвалюваному, стійкому ставленні до себе. Цікавим є питання прояву тривожності відповідно до гендерних особливостей дітей, оскільки як хлопці, так і дівчата відрізняються в дуже багатьох сферах психологічного життя.

Метою роботи є теоретично проаналізувати особливості тривожності у старшому підлітковому віці.

Тривожність в сучасній світовій науці розглядається з різних позицій, численними науковими течіями, вченими. Цій проблемі присвячена дуже велика кількість досліджень не лише у психології, педагогіці і психіатрії, але і в біохімії, фізіології, філософії, соціології.

Більшість дослідників тривожності солідарні в тому, що проблема тривожності – і в науковому, і в клінічному плані – була вперше поставлена і піддалася спеціальному розгляду в працях З. Фрейда, який вважав, що зіткнення біологічних потягів із соціальними заборонами породжує тривожність. З. Фрейд дивився на тривожність як на симптоматичний прояв внутрішнього емоційного конфлікту, викликаного тим, що людина несвідомо пригнічує в собі відчуття, почуття або імпульси, які є для неї занадто загрозливими або дратівливими [4].

Питання, які піднімав З. Фройд, і в даний час багато в чому залишаються актуальними. Вони мали величезний вплив на подальше вивчення тривожності, що далеко виходить за межі психоаналізу.

Проблема тривожності стала предметом спеціального дослідження у неофрейдистів і, насамперед, у К. Хорні. У теорії К. Хорні основні джерела тривожності і занепокоєння особистості знаходяться не в конфлікті між біологічними потягами та соціальними заборонами, а є результатом неправильних людських відносин. К. Хорні вважає, що за допомогою задоволення цих потреб людина прагне позбутися тривожності, але невротичні потреби не насичувані, задовольнити їх не можна, а, отже, від тривоги немає шляхів позбавлення [8].

Джерело тривожності К. Роджерс бачить у тому, що є явища, які лежать нижче рівня свідомості, і якщо ці явища носять загрозливий характер для особистості, то вони можуть бути сприйняті підсвідомо ще до того, як вони усвідомлені. Це може викликати вегетативну реакцію, серцебиття, яке свідомо сприймається як хвилювання, тривога, а людина не в змозі оцінити причини занепокоєння. Тривога їй здається безпричинною [7].

Хоча тривога пов'язана з побоюванням людини за благополучний результат важливої для неї справи і тому близька психологічно до емоції остраху, вона все ж відрізняється від страху. Боязнь має конкретне джерело переживання, пов'язане з певним об'єктом, який оцінюється як безумовно небезпечний. Тривога ж не має чіткого і конкретного приводу для свого виникнення. Це розподіл усіх переживань невдачі («а раптом ...»). На відміну від страху, який є біологічною реакцією на конкретну загрозу, тривога часто розуміється як переживання невизначеної, дифузної або безпредметної загрози людині як соціальній істоті, коли наражаються на небезпеку її цінності, уявлення про себе, становище в суспільстві [3]. Таким чином, в даному контексті тривога розуміється як переживання можливості фрустрації соціальної потреби. Хоча іноді страхи можуть приховувати за собою тривогу.

Розглянуті теорії дозволяють зробити висновок про те, що позиції у вивченні тривожності різні. Проте, в основному, тривожність розглядається як емоційний стан особистості, який здійснює негативну дію на психіку людини. Тривожність досліджується більшістю авторів в тісному взаємозв'язку із страхом, оскільки страх є об'єктивним виразом тривоги. Проте одні дослідники вказують на тривогу як первинну реакцію, інші на страх як чинник, що викликає стан тривожності.

Особливо гострою проблема тривожності є для дітей підліткового віку. В силу низки вікових особливостей підлітковий період часто називають «віком тривог». Підлітки тривожаться з приводу своєї зовнішності, з приводу проблем у школі, взаємин з батьками, вчителями, однолітками. І нерозуміння з боку дорослих тільки посилює неприємні відчуття. Серед негативних переживань людини тривожність займає особливе місце в підлітковому віці. Часто вона призводить до зниження працездатності, продуктивності діяльності, до труднощів у спілкуванні. Для кожного вікового періоду існують певні області, об'єкти дійсності, які викликають підвищену тривогу більшості дітей, незалежно від наявності реальної загрози або тривожності як стійкого утворення. Ці «вікові піки» тривожності є віддзеркаленням найбільш значущих соціальних потреб.

Підлітки, що належать до категорії високотривожних, схильні бачити в багатьох ситуаціях загрозу для їхньої самооцінки і життєдіяльності. На такі ситуації вони реагують вираженням станом напруженості. На фізіологічному рівні реакції тривоги проявляються в посиленні серцебиття, пришвидшенні дихання, збільшенні хвилиного об'єму циркуляції крові, зростанні загальної збудливості, зниженні порогу чутливості. На психологічному рівні тривога відчувається як: напруга, заклопотаність, нервозність, відчуття невизначеності; почуття небезпеки, що загрожує, невдачі; неможливість прийняти рішення та ін. [5].

Почуття тривоги неминуче супроводжує учбову діяльність дитини в будь-якій, навіть найкращій школі. Більше того, взагалі ніяка активна пізнавальна діяльність людини не може не супроводжуватися тривоною. Адже сама ситуація пізнання чогось нового, невідомого, ситуація рішення задачі, коли потрібно докласти зусилля, щоб незрозуміле стало зрозумілим, завжди ховає в собі невизначеність, суперечність, а, отже, і привід для тривоги. Повністю зняти тривогу можна, усунувши всі труднощі пізнання, що неможливо, та і не потрібно. І навчання, і розвиток особистості підлітка найкращим чином протікають не тоді, коли тривога близька до

нуля, а коли вона знаходиться на оптимальному (не дуже високому) рівні, і коли дитина навчена адекватним способам боротьби з нею [6].

У старшому підлітковому і ранньому юнацькому віці переживання стають все більш розмитими, подвійними, невизначеними, тобто набувають рис тривоги в її класичному описі. Переживання страху характеризуються наявністю певного об'єкту страху і розмитої тривоги. При цьому ірраціональність страху в основному виразно усвідомлюється.

Актуальним стає порівняння себе з однолітками. У 8-9-х класах головним стає прагнення підлітка до автономії в колективі ровесників і визнання цінності власної особистості в очах однолітків. У багатьох підлітків виявляється фрустрованою потреба «бути значущим в очах ровесників», що призводить до переживань, завищеної тривожності. Зростає роль референтної групи, як зразку для наслідування, що сприяє розриву з батьками. З боку батьків зростають обмеження і заборони, у зв'язку з новими змінами в сім'ї зростає число конфліктів. Економічні умови можуть стати причиною для тривожності: оскільки підліток постійно відчуває себе залежним, несамостійним.

Посиленню у підлітка тривожності можуть сприяти такі фактори, як завищені вимоги з боку батьків, оскільки вони викликають ситуацію хронічної неуспішності. Стикаючись з постійними розбіжностями між своїми реальними можливостями і тим високим рівнем досягнень, якого чекають від неї дорослі, дитина відчуває занепокоєння, яке легко переростає в тривожність. Ще один чинник тривожності – це часті докори, що викликають почуття провини. У цьому випадку підліток постійно боїться виявитися винним перед батьками [1; 2].

Однією з найпоширеніших шкільних проблем, пов'язаних з тривогою, є проблема перевантаження. Перевтома веде до невдач, а досвід невдач, коли накопичується, породжує страх, невпевненість, емоційну нестабільність і нові невдачі.

Якщо у підлітка посилюється тривожність, з'являються страхи – незмінний супутник тривожності, то можуть розвинути невротичні риси. Тривожність як риса характеру – це песимістична установка на життя, коли вона представляється як сповнена загроз і небезпек. Невпевненість породжує тривожність і нерішучість, а вони, в свою чергу, формують відповідний характер.

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що тривожність старших підлітків була і залишається дуже актуальною проблемою та активно досліджується. Підвищена тривожність може мати вкрай негативні наслідки для школяра, оскільки супроводжується відчуттям напруги, невизначеності, почуттям небезпеки, страхом перед можливими невдачами, і це певним чином проявляється на фізіологічному рівні. Крім того, надмірна тривожність має негативний вплив на формування характеру дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вереніч Н. Особливості тривожності сучасних підлітків . Психолог. Шкільний світ. 2004. №23-24. С. 41-43.
2. Личностная шкала проявлений тревоги (Дж. Тейлор, адаптация Т.А. Немчина). Диагностика эмоционально-нравственного развития. Ред. и сост. И.Б. Дерманова. Санкт-Петербург, 2002. С.126-128.
3. Мэй Р. Смысл тревоги. Перев. с англ. М.И. Завалова и А.И. Сибуриной. Москва: Независимая фирма "Класс", 2001. 384с.
4. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. 304 с.
5. Психология подростка: Полное руководство / Под. ред. А.А. Реана. Санкт-Петербург; Москва: ЕВРОЗНАК: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. 432с.
6. Сітніков Н. Основні фактори шкільної тривожності. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2010. № 10. С. 38-39.
7. Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общ. ред. В.М. Астапова. Санкт-Петербург: ПЕР СЭ, 2008. 240 с.
8. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / пер. с англ. А. Боковиков. Москва: Академический проект, 2006. 208 с.